

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 348

Polityka ekonomiczna

Redaktorzy naukowi

Jerzy Sokołowski

Arkadiusz Żabiński

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redakcja wydawnicza: Barbara Majewska

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Barbara Cibis

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-422-6

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	11
Franciszek Adamczuk: Dyfuzja innowacji w regionach transgranicznych...	13
Joanna Buks, Robert Pietrzykowski: Efekty produkcji gospodarstw w Polsce w odniesieniu do WPR w latach 2005-2008	22
Marek Chrzanowski: Wykorzystanie analizy przepływów międzygałęziowych do badania obszarów kooperacji w gospodarce regionu na przykładzie województwa lubelskiego	34
Paweł Dziekański: Metoda taksonomiczna w ocenie środowiskowej konkurencyjności powiatów województwa świętokrzyskiego.....	44
Monika Fabińska: Prorozwojowa gotowość polskich MŚP do absorpcji wsparcia w ramach nowej perspektywy programowej 2014-2020.....	54
Małgorzata Fronczek: Przewaga komparatywna Polski w handlu z Chinami w latach 1995-2012	66
Małgorzata Gasz: Reguły nowego modelu zarządzania gospodarczego na tle kondycji ekonomicznej państw Unii Europejskiej	76
Alina Grynia: Obciążenia fiskalne a konkurencyjność litewskich przedsiębiorstw	91
Anna Jankowska: Struktura obszarowa gospodarstw w krajach bałkańskich kandydujących do UE.....	103
Elżbieta Jantoni-Drozdowska, Maciej Stępiński: Formy aktywizacji osób długotrwale bezrobotnych w kontekście strategii Europa 2020.....	112
Krzysztof Kil, Radosław Ślusarczyk: Podatek bankowy w krajach Unii Europejskiej – ocena implementacji	124
Dariusz Klimek: Transakcje offsetowe jako instrument polityki ekonomicznej w Polsce	134
Aleksandra Koźlak, Barbara Pawłowska: Kierunki działań Unii Europejskiej na rzecz podniesienia konkurencyjności gospodarki	145
Barbara Kutkowska, Ireneusz Ratuszniak: Możliwości finansowania rozwoju obszarów wiejskich w latach 2014-2020 w ramach Polityki Spójności i Wspólnej Polityki Rolnej.....	157
Renata Lisowska: Wpływ otoczenia regionalnego na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w obszarach rozwiniętych i zmarginalizowanych ...	172
Agnieszka Malkowska: Program INTERREG IV A jako instrument wspierania turystyki w województwie zachodniopomorskim	181
Arkadiusz Malkowski: Mały ruch graniczny jako element kształtowania współpracy transgranicznej.....	190
Natalia Mańkowska: E-administracja a efektywność sektora publicznego...	200

Wiesław Matwiejczuk, Tomasz Matwiejczuk: Koncepcja usprawnienia procesu ofertowania w przetargach publicznych.....	210
Elżbieta Izabela Misiewicz: Łączne opodatkowania dochodów małżonków – preferencja podatkowa wspierająca rodzinę.....	220
Andrzej Miszczuk: Dystans instytucjonalny jako uwarunkowanie rozwoju regionów przygranicznych.....	230
Karolina Olejniczak: Polityka klastrów w regionach jako wzmacnianie konkurencyjności MSP.....	239
Małgorzata Pawłowska: Wpływ kapitału zagranicznego oraz własności państwowej na zmiany konkurencji w polskim sektorze bankowym.....	249
Katarzyna Peter-Bombik, Agnieszka Szczudlińska-Kanoś: Problem starzejącego się społeczeństwa w dokumentach strategicznych wybranych polskich województw	263
Katarzyna Peter-Bombik, Agnieszka Szczudlińska-Kanoś: Social issues in the program's documents of Polish political parties in the elections to the European Parliament of the VIII term.....	274
Robert Pietrzykowski: Rozwój gospodarczy a ceny ziemi rolniczej na przykładzie wybranych państw z Unii Europejskiej	285
Piotr Podsiadło: Pomoc regionalna jako przykład dopuszczalnej warunkowo pomocy publicznej w Unii Europejskiej.....	297
Gabriela Przesławska: Instytucjonalne aspekty w aktualnej debacie ekonomicznej.....	309
Małgorzata Raczkowska: Nierówności ekonomiczne w krajach europejskich.....	319
Jarosław Ropęga: Ograniczenia małych firm w wykorzystaniu zewnętrznych źródeł wsparcia dla ich przetrwania	328
Jerzy Sokolowski: Strategie sprzedaży ofert turystycznych biur podróży.....	339
Małgorzata Sosińska-Wit, Karolina Gałązka: Bariery rozwoju przedsiębiorczości sektora MSP na przykładzie województwa lubelskiego.....	349
Andrzej Szuwarzyński: Model DEA do oceny efektywności funkcjonowania publicznych uniwersytetów w Polsce	361
Dariusz Tłoczyński: Accessibility jako instrument kształtowania polskiego rynku usług transportu lotniczego	371
Agnieszka Tomczak: Konwergencja czy dywergencja – kierunki zmian w polityce monetarnej po 1999 r.	384
Adam Wasilewski: Skuteczność wybranych instrumentów finansowych wspierania rozwoju przedsiębiorczości w gminach wiejskich w Polsce....	394
Anetta Waśniewska: Potencjał społeczny gmin Zalewu Wiślanego w latach 2003-2012.....	404
Grażyna Węgrzyn: Źródła informacji dla działalności innowacyjnej w Unii Europejskiej.....	415

Lucyna Wojcieszka: Społeczna odpowiedzialność biznesu wybranych banków komercyjnych na świecie – ocena wymiarów CSR.....	424
Jarosław Wołkonowski: Przyczyny i struktura emigracji obywateli Litwy w okresie 2003-2013	437
Urszula Zagóra-Jonszta: Proces polonizacji górnośląskiego przemysłu w latach 30. XX wieku	449

Summaries

Franciszek Adamczuk: Diffusion of innovation in cross-border regions	21
Joanna Buks, Robert Pietrzykowski: Effects of farms production in Poland with respect to the CAP in the period of 2005-2008	33
Marek Chrzanowski: The use of input-output analysis for the cooperation areas determination in regions on the basis of Lubelskie Voivodeship.....	43
Paweł Dziekański: Taxonomic method in the examination for environmental competitiveness of poviats of Świętokrzyski Voivodeship	53
Monika Fabińska: Pro-development readiness of Polish SMEs for absorption of support under the new programming perspective 2014-2020	65
Małgorzata Fronczek: Revealed Comparative Advantage of Poland in trade with China in the years 1995-2012	75
Małgorzata Gasz: Rules of the new economic model management against economic condition of the European Union states	89
Alina Grynia: Fiscal charges and competitiveness of Lithuanian enterprises	102
Anna Jankowska: The structure of holdings in the Balkan states candidating to the European Union	111
Elżbieta Jantón-Drozdowska, Maciej Stępiński: Forms of activation of long-term unemployed in the context of the Europe 2020 strategy	123
Krzysztof Kil, Radosław Ślusarczyk: The bank tax: an assessment of implementation in the EU member states	133
Dariusz Klimek: Offsets – an instrument of economic policy in Poland	144
Aleksandra Koźlak, Barbara Pawłowska: The European Union activities to improve the regions competitiveness.....	156
Barbara Kutkowska, Ireneusz Ratuszniak: Opportunities of financing the development of rural areas in the years 2014-2020 within the frames of cohesion policy and Common Agricultural Policy	171
Renata Lisowska: Impact of the regional environment on the development of small and medium-sized enterprises in developed and marginalised areas	180
Agnieszka Malkowska: The Program INTERREG IVA as an instrument to support tourism in the West Pomeranian Voivodeship	189

Arkadiusz Malkowski: The small cross-border movement as an element of the cross-border co-operation.....	199
Natalia Mańkowska: E-government and the efficiency of public sector	209
Wiesław Matwiejczuk, Tomasz Matwiejczuk: Concept of public procurement offering process improvement	219
Elżbieta Izabela Misiewicz: Joint taxation of spouses – tax allowance supporting family	229
Andrzej Mischczuk: Institutional distance as a condition for the development of cross-border regions	238
Karolina Olejniczak: Cluster policy in the regions as strengthening the competitiveness of SME	248
Małgorzata Pawłowska: The impact of foreign capital and state capital on competition in the Polish banking sector	261
Katarzyna Peter-Bombik, Agnieszka Szczudlińska-Kanoś: Aging population in strategic documents of selected Polish voivodeships	273
Katarzyna Peter-Bombik, Agnieszka Szczudlińska-Kanoś: Problematyka społeczna w dokumentach programowych polskich ugrupowań politycznych w wyborach do Parlamentu Europejskiego VIII kadencji ...	284
Robert Pietrzykowski: Economic development and agricultural land prices in selected countries of the European Union.....	296
Piotr Podsiadło: Regional aid as an example of permitted conditionally state aid in the European Union	308
Gabriela Przesławska: Institutional aspects in contemporary economic debate	318
Małgorzata Raczkowska: Economic inequality in the European countries ..	327
Jarosław Ropega: Limitations of small firms in using external sources of support for their survival	337
Jerzy Sokolowski: Strategies for the sale of tourist travel agencies offers	348
Małgorzata Sosińska-Wit, Karolina Gałązka: Barriers to the development of enterprise of SMEs sector on the example of the Lublin Voivodeship ..	360
Andrzej Szuwarzyński: DEA model to evaluate the efficiency of the public universities in Poland.....	370
Dariusz Tłoczyński: Accessibility as an instrument for shaping Polish air transport market	383
Agnieszka Tomczak: Convergence or divergence – directions of the monetary policy development after the year 1999	393
Adam Wasilewski: Effectiveness of selected financial instruments supporting entrepreneurship development in rural counties of Poland	403
Anetta Waśniewska: Social potential of communities of the Vistula Lagoon in 2003-2012	414
Grażyna Węgrzyn: Sources of information on innovation within the European Union	423

Lucyna Wojcieszka: CSR of selected commercial banks in the world – dimensions of CSR ratings	436
Jarosław Wolkonowski: Causes and structure of emigration of Lithuania citizens in the period between 2003 and 2013.....	448
Urszula Zagóra-Jonszta: The process of Polonization of Upper Silesian industry in the 30s of the twentieth century.....	458

Gabriela Przesławska

Uniwersytet Wrocławski
e-mail: gprzesl@prawo.uni.wroc.pl

INSTYTUCJONALNE ASPEKTY W AKTUALNEJ DEBACIE EKONOMICZNEJ

Streszczenie: W dyskusji na temat przyczyn kryzysu oraz spowodowanych nim postulowanych zmian w teorii ekonomii i polityce ekonomicznej obecne są opinie na temat konieczności szerszego uwzględniania w badaniach teoretycznych dorobku ekonomii instytucjonalnej, a zwłaszcza ekonomii politycznej oraz nowej historii gospodarczej. Artykuł stanowi syntetyczną charakterystykę stanu badań teoretycznych we wspomnianym zakresie. Przeprowadzona analiza oraz wybrane przykłady empiryczne opisane w literaturze przedmiotu potwierdzają znaczenie uwarunkowań instytucjonalnych, tj. kulturowych, historycznych i politycznych w objaśnianiu zjawisk i zachowań występujących w złożonej rzeczywistości gospodarczej. Powyższe tendencje są jednocześnie wyrazem uzupełniania i wzbogacania zarówno ekonomii głównego nurtu, jak i podstaw polityki gospodarczej, poszerzania przedmiotu ich badań oraz stosowanej metodologii.

Słowa kluczowe: kryzys gospodarczy, współczesna debata ekonomiczna, rewizja teorii ekonomii i polityki gospodarczej, nowa ekonomia instytucjonalna.

DOI: 10.15611/pn.2014.348.28

1. Wstęp

Pod wpływem trwającego kryzysu jednym z wątków w ramach szerokiej debaty nad przyczynami kryzysu oraz możliwościami jego przezwyciężenia są rozważania podkreślające konieczność głębokiej rewizji ekonomii głównego nurtu, tzn. „przywroćenia znaczenia ekonomii politycznej” oraz szerszego uwzględniania dorobku nowych nurtów w ekonomii, szczególnie instytucji oraz innych nauk społecznych [Hausner 2013, s. 45; Belka 2013, s. 23].

Celem artykułu jest weryfikacja hipotezy o celowości reorientacji teorii ekonomii i sformułowania nowych podstaw polityki gospodarczej w obliczu wyzwań współczesności, tj. „wyjścia” z kryzysu gospodarczego, zmiany roli państwa w gospodarce, władzy korporacji, wzrostu nierówności dochodowych. Powyższy cel zostanie zrealizowany w oparciu o pogłębioną analizę literatury przedmiotu i znajdzie odzwierciedlenie w układzie treści artykułu. Pierwsza część opracowania dotyczyć

będzie charakterystyki stanu badań teoretycznych w zakresie rozważanej problematyki, druga – postulowanych zmian w metodologii ekonomii i polityki gospodarczej.

2. Instytucjonalne podstawy polityki gospodarczej

Rozwijanym od dwóch ostatnich dekad przykładem kooperacji ekonomii z przedstawicielami innych nauk, wykorzystywania ich założeń, idei oraz metod badawczych jest powstanie interdyscyplinarnych programów badawczych. Takimi programami są: ekonomia instytucjonalna, bazująca na osiągnięciach ekonomii, politologii, socjologii i historii gospodarczej, oraz ekonomia behawioralna, wykorzystująca dorobek ekonomii i psychologii [Brzeziński, Gorynia, Hockuba 2008, s. 203]. Cytowani autorzy, przewidując powstanie nowego dominującego programu badawczego w ekonomii, podzielają pogląd J. Davisa [2006], że program ten będzie się opierać na wykorzystaniu „psychologii, socjologii, zarządzania i innych nauk społecznych oraz dwóch silnie społecznych założeniach: 1. jednostki gospodarujące są raczej społecznie »zakorzenione« niż atomistyczne; 2. jednostki i struktury społeczno-ekonomiczne, tzn. środowisko, rynki, instytucje itp., wzajemnie na siebie oddziałują” [Brzeziński, Gorynia, Hockuba 2008, s. 228].

W kontekście aktualnych poszukiwań i wyzwań gospodarczych zwraca się również uwagę na potrzebę reorientacji teoretycznych podstaw polityki gospodarczej. J. Hausner, poza wspomnianą już koniecznością przywrócenia „znaczenia ekonomii politycznej”, zauważa potrzebę „formułowania nowoczesnej teorii państwa, nowych aksjologicznych i doktrynalnych podstaw polityki gospodarczej oraz tworzenia właściwych jej ram instytucjonalnych”.

Według M. Blauga [1995] teorie ekonomiczne pełnią bowiem dwojakie funkcje: są nie tylko programami badawczymi, ale też programami działań politycznych (*political actions programs*), proponując rządowi postulowany zestaw instrumentów polityki gospodarczej.

Jak J. Hausner zauważa dalej, to m.in. brak zrozumienia „konieczności zasadniczej rewizji doktryny ekonomicznej” i sformułowania nowych jej założeń, czyli „strategicznego fundamentu”, jest głównym powodem braku postępów w wychodzeniu z kryzysu. W przewyciężeniu kryzysu nie wystarczy już tylko stosowana polityka oparta na niekonwencjonalnych instrumentach, której dotychczasowym skutkiem jest jedynie łagodzenie doraźnych objawów kryzysu. Hausner przypomina, że warunkiem skuteczności polityki gospodarczej jest właściwe rozpoznanie i rozumienie procesów społecznych zachodzących w gospodarce. Polityka gospodarcza nie może bowiem sprowadzać się do mechanicznej realizacji ani postulatów z gotowej listy, ani też „recept” sprawdzonych w innych krajach. Powyższe myślenie nawiązuje do spostrzeżenia D.C. Northa, noblisty z 1993 r., o „zależności od ścieżki” w procesach rozwojowych w polityce gospodarczej, a w rozważanym kontekście do błędnej strategii transformujących się krajów, gdy chciały odwzorowywać, na zasadzie inżynierii społecznej, drogę rozwoju innych gospodarek, nie

dostrzegając konfliktów między odziedziczonymi normami nieformalnymi i przejętymi z „zewnątrz” normami formalnymi. Bank Światowy sytuację taką określa formułą „jeden rozmiar nie pasuje dla wszystkich” (*one size does not fit all*), wyjaśniając, że instytucje rozumiane jako reguły gry nie mają charakteru wzorców uniwersalnych; przeciwnie, muszą uwzględniać lokalny i historyczny kontekst [Kochanowicz, Marody 2010, s. 88, 98].

W analizowanym kontekście J. Hausner odwołuje się do centralnego problemu zaznaczonego w pracy Davida S.C. Landesa [2007], który na podstawie historii rozwoju gospodarczego przekonuje o decydującym w tym względzie znaczeniu kultury i „dobrego rządu”. Stąd szczególnie wobec doświadczeń obecnego kryzysu widzi potrzebę powstania nowej syntezy „ekonomicznej teorii państwa” oraz „politycznej teorii gospodarki”, która – w odróżnieniu od ekonomii głównego nurtu – uwzględni w tym zakresie osiągnięcia innych nauk społecznych i nurtu instytucjonalnego¹.

Podstawowym wymiarem polityki gospodarczej kształtującym nowe rozwiązania systemowe i wprowadzającym zmiany reguł polityki jest porządek instytucjonalny. Ład instytucjonalny tworzony jest jednak w oparciu o zasady nadrzędne, porządek aksjologiczny, który wskazuje na główne cele i wartości uznane w procesie ewolucji wiedzy uformowanej w wyniku „cywilizacyjnego doświadczenia i ludzkich przekonań” [Hausner 2013, s. 30].

Rola kultury jest od dawna rozważana w badaniach ekonomicznych [Kostro 2009, s. 27 i n.]. Geneza wspomnianych badań jest już wywodzona z prac Adama Smitha, Maxa Webera, a następnie Augusta von Hayeka. Cytowany w rozważanym kontekście R. Heilbroner [1985, s. 106], dostrzegając nierozzerwalny związek ekonomii z kulturą, podkreśla marginalizację tej problematyki w edukacji ekonomicznej. Docenienie wpływu kultury na przebieg procesów gospodarczych jest – w odróżnieniu od ekonomii neoklasycznej – zasługą ekonomii instytucjonalnej, w której pojęcia „kultura” i „instytucje” mają podobny sens [Kostro 2009, s. 50]. Badania w tym zakresie zapoczątkował główny przedstawiciel tradycyjnego instytucjonalizmu Thorstein Veblen [1998], który pojmował instytucje jako „utarte zwyczajowo sposoby regulowania procesów życiowych społeczeństwa w odniesieniu do środowiska materialnego, w którym społeczeństwo żyje” [Kostro 2009, s. 51, 58].

Podobnie w schemacie O. Williamsona, laureata Nagrody Nobla z 2009 r. i współtwórcy nowej ekonomii instytucjonalnej, kultura postrzegana jest jako pierwszy, podstawowy poziom instytucjonalnej analizy ekonomicznej, poziom instytucjonalnego zakorzenienia lub inaczej, sfera instytucji nieformalnych (oby-

¹ D. Rodrik dowodzi, że tradycyjne dychotomie rynku i państwa tracą sens, gdy uzna się, że gospodarki rynkowe działają w oparciu o instytucje nierynkowe (rządy prawa, niezależne sądownictwo, wolne wybory, reprezentatywne instytucje polityczne, partnerstwo społeczne), które spełniają istotne funkcje regulacyjne, stabilizujące i legitymizujące [2011, s. 216]. Jak pisze: „Rynki wymagają instytucji, ponieważ nie tworzą się same, nie stabilizują się same, ani się same nie legitymizują” [2011, s. 208]. Uznaje również instytucje, czyli reguły gry w społeczeństwie za podstawową determinantę długookresowego wzrostu [2011, s. 23].

czajów, tradycji, wiary). Choć Williamson traktuje warunki otoczenia społecznego za dane zewnętrzne, to jednocześnie uznaje rolę społecznego podłoża i czynników kulturowych jako determinant procesów gospodarczych, co uzasadnia konieczność uwzględniania teorii społecznej w analizie zjawisk ekonomicznych [Lissowska 2004, s. 33; Godłów-Legiędź 2005, s. 174].

Sposób oddziaływania społecznego podłoża na wybory ekonomiczne ma charakter pośredni. Normy społeczne są wytworem kultury symbolicznej, tworzącej system wartości. Kultura, system wartości określają ład instytucjonalny, czyli porządek społeczno-polityczny i ekonomiczny za pośrednictwem mechanizmu demokratycznego. Konsensus polityczny będący wynikiem gry interesów uczestników procesu demokratycznego wyznacza nadrzędne wartości obowiązującego ładu instytucjonalnego: efektywności ekonomicznej czy też sprawiedliwości i bezpieczeństwa uczestników wymiany [Matysiak 2006, s. 39]².

3. Aspekty polityczne w polityce gospodarczej

Wpływem czynników politycznych na politykę gospodarczą, w tym także na politykę fiskalną, zajmują się dwie szkoły ekonomii instytucjonalnej: nowa ekonomia polityczna oraz teoria wyboru publicznego. Analiza kształtowania instytucji w sferze polityki pozwala określić pożądaną jakość tych instytucji w dążeniu do wyższej sprawności i efektywności sfery politycznej, a w ostatecznym rozrachunku również sfery ekonomicznej [Wilkin 2005, s. 11].

W literaturze przyjęte jest, że w centrum badań nowej ekonomii politycznej znajdują się głównie aspekty ekonomicznych skutków analizowanych instytucji, natomiast teoria wyboru publicznego w większym stopniu poświęca uwagę istocie problemów decyzyjnych na rynku politycznym [Mackiewicz 2006, s.1-3].

Teoria wyboru publicznego określana też jest jako „ekonomiczna analiza nierynkowych procesów decyzyjnych”. Wskazuje się, że już A. Smith i jego kontynuatorzy, używając terminu „ekonomia polityczna”, zauważali zależność przebiegu procesów gospodarczych od zjawisk politycznych, a zwłaszcza funkcjonowania państwa [Filipowicz, Opawski 1992, s. 377 i n.].

A. Ząbkowicz zwraca uwagę, że gospodarowanie i polityka ekonomiczna ze względu na szerokie spektrum problemów, których rzeczywiście dotyczą, nie są możliwe do wyjaśnienia jedynie na gruncie ekonomii głównego nurtu. Wpływ interesów grupowych na formowanie polityki gospodarczej, uwarunkowania związane z międzynarodowym otoczeniem, siła władzy politycznej, a także gospodarczej, uosabianej przez wielkie korporacje w oddziaływaniu na decyzje polityki ekonomicznej, wiążą się z koniecznością korzystania z dorobku innych dziedzin wiedzy,

² J. Kleer zauważa, iż to odrębność kulturowa i system uznawanych wartości w decydującym stopniu określają cywilizacyjny model sektora publicznego [Kleer 2009, s. 57]. W analizowanym kontekście, zdaniem Z. Madeja, odrębności kulturowe i systemy wartości właściwe dla świata zachodniego i Chin nie pozwolą na unifikację paradygmatu w ekonomii [Madej 2011, s. 177].

głównie nauk politycznych i socjologii. Powyższe czynniki sprawiają, że polityka ekonomiczna rozumiana jako „kierunki celowego oddziaływania na realną gospodarkę jest wynikiem interakcji między politykami, urzędnikami państwowymi oraz grupami interesów w sferze gospodarki” [Ząbkowicz 2008, s.140-141]. Wzmocnienie na skutek globalizacji władzy gospodarczej korporacji ma zatem szczególne znaczenie dla współczesnego rozumienia polityki ekonomicznej. Uwzględniając związaną z nimi koncentrację własności, ich pozycję rynkową i wynikające stąd możliwości wpływu korporacji na rządy, ciągle aktualne jest spostrzeżenie J.K. Galbraitha [1984], że „polityka gospodarcza to proces, który nie jest domeną państwa, lecz wynikiem układu i koordynacji interesów – przede wszystkim między władzą polityczną a siłą ekonomiczną” [Ząbkowicz 2008, s. 149-151]. Stąd autorka wskazuje, że nowym wyzwaniem dla teorii ekonomii, a także polityki gospodarczej, jest konieczność uwzględnienia w analizach ekonomicznych olbrzymiego i ciągle rosnącego znaczenia sektora korporacyjnego we współczesnej gospodarce. Wynika to z faktu, iż wielkie prywatne organizacje gospodarcze rządzą się odmiennymi regułami, niż te, które opisuje teoria ekonomii, co w konsekwencji powoduje, że oddziaływanie polityki makroekonomicznej w odniesieniu do sektora korporacyjnego w porównaniu z sektorem rynkowym wywołuje zasadniczo odmienne efekty, a w tym przypadku wyraźnie dyskryminuje sektor rynkowy [Ząbkowicz 2009, s. 517 i n.].

Badania w ramach nowej ekonomii politycznej wykazały, że polityka ekonomiczna jest skutkiem wyborów dokonywanych w obrębie pewnego ładu instytucjonalnego [Przesławska 2006, s. 309-321]. W odróżnieniu od ekonomii głównego nurtu, która przyczyn braku w pełni optymalnej polityki fiskalnej upatruje w ograniczeniach technicznych, czy też informacyjnych dotyczących gospodarki, analizowane nurty, tj. nowa ekonomia polityczna i teoria wyboru publicznego, źródeł suboptymalności tejże polityki postrzegają w ograniczeniach wynikających z kolektywnego podejmowania decyzji w systemie demokratycznym. Z opisywanych przez M. Mackiewicza [2006, s. 2] badań prowadzonych przez przedstawicieli nowej ekonomii politycznej A. Alesinę i A. Drazena wynika, że polityka fiskalna może osiągnąć społeczne optimum wówczas, gdy będzie prowadzona w warunkach właściwego otoczenia instytucjonalnego, tj. przy istnieniu odpowiednich procedur budżetowych oraz reguł polityki fiskalnej. Również A. Alesina i R. Perotti [1995] wskazywali na uwarunkowania polityczno-instytucjonalne, a nie ściśle ekonomiczne, jako zasadnicze źródło zróżnicowania między krajami w kwestii stosowanej polityki fiskalnej, a zwłaszcza występowania deficytu budżetowego. Jak dowodzili, choć pod względem gospodarczym kraje OECD są relatywnie podobne, to zróżnicowane są w nich czynniki polityczno-instytucjonalne przejawiające się w charakterze systemu partyjnego i wyborczego, stopniu centralizacji, regułach prawa budżetowego, statusie banku centralnego, stabilności politycznej i polaryzacji społecznej. Z badań cytowanych autorów, dotyczących dostosowań fiskalnych w krajach OECD w omawianym okresie, wynika, że w przywracaniu równowagi budżetowej możliwości rządów koalicyjnych są ograniczone z powodu konfliktów wewnątrz koali-

cji i trudności w osiągnięciu konsensusu. Sukcesom w dostosowaniach fiskalnych bardziej sprzyja natomiast okres szybkiego wzrostu gospodarczego, a dokonywane w tym czasie dostosowania fiskalne w pierwszym rządzie powinny dotyczyć nie podwyżki podatków, lecz ograniczania płatności transferowych oraz redukcji płac i zatrudnienia w sektorze rządowym. Jednocześnie A. Alesina traktuje jako wyolbrzymione sądy, iż to głównie dyskrecjonalna polityka fiskalna wywodząca się z ekonomii keynesowskiej jest odpowiedzialna za naruszenie fundamentów fiskalnych w uprzemysłowionych demokracjach zachodnich. Jako przyczynę problemów fiskalnych Włoch podaje raczej właściwości tamtejszego systemu politycznego: rozdrobnioną scenę polityczną z brakiem wiodącej partii zorientowanej na wdrożenie dyscypliny budżetowej, nadmierną biurokrację realizującą interesy lokalne oraz zbyt silne znaczenie związków zawodowych [Snowdon, Vane 2003, s. 228].

Konieczność uwzględniania w analizie polityki ekonomicznej aspektów politycznych podkreślają również D. Acemoglu i J.A. Robinson [2013, s. 113-136]³. W tym sensie piszą: „reformy gospodarcze prowadzone bez zrozumienia ich konsekwencji politycznych, zamiast promować efektywność ekonomiczną, mogą ją znacząco ograniczyć”. Wykorzystywanie ram analitycznych ekonomii politycznej, jej „pojęciowych, teoretycznych i empirycznych fundamentów”, pozwoli zatem zrozumieć wpływ zmian polityki ekonomicznej na stan przyszłej równowagi politycznej, a zwłaszcza na dystrybucję dochodu i rent. Może się bowiem okazać, że reformy mające na celu usuwanie niedoskonałości rynku spowodują niekorzystne skutki polityczne, tzn. wzmocnią grupy już dominujące, kształtując niepożądaną, pod względem efektywności ekonomicznej, przyszłą równowagę polityczną. Autorzy wymieniają ograniczenia polityki publicznej, np. informacyjne, ale eksponują przede wszystkim znaczenie czynników politycznych, gdyż polityka i ekonomia często popadają w konflikt, co sprawia, że nie zawsze potwierdza się zależność „dobra ekonomia, to dobra polityka”⁴. Przekonują, że przy projektowaniu polityki ograniczającej bieżące niedoskonałości rynku nie wystarczy porównanie jedynie ekonomicznych kosztów i korzyści, np. działań w kierunku bardziej efektywnej alokacji zasobów. Należy przewidywać dalsze konsekwencje polityczne, tj. uwzględniać wpływ podejmowanych wyborów na zmiany równowagi politycznej, co może powodować większe straty efektywności niż w sytuacji wyjściowej. W powyższym kontekście autorzy wskazują skutki ograniczenia wpływów związków zawodowych nie tylko dla funkcjonowania rynku pracy, ale też polityki publicznej, dystrybucji władzy politycznej, regulacji podatkowych, redystrybucji dochodów oraz możliwości realizacji własnych interesów przez biznes i elity polityczne. D. Acemoglu i

³ Acemoglu i Robinson przy okazji dostrzegają, że zasadnicze podejścia w kwestii zasadności interwencji publicznej (tj. oparte na niedoskonałości rynku czy też „specyficzności polityki w zależności od kontekstu” stosowane w ekonomii rozwoju, a także wykorzystujące metody empiryczne przy wyborze rodzajów interwencji) pomijały kwestie polityczne [2013, s. 113-114].

⁴ Zwracają uwagę, że wcześniej D.C. North, J.J. Wallis i B.R. Weingast [2009] wskazywali na błędność powyższego założenia.

J.A. Robinson zwracają przy tym uwagę na historyczne znaczenie związków zawodowych w tworzeniu instytucji demokratycznych na świecie i będącej ich wynikiem dystrybucji władzy politycznej, jednocześnie ukazując konsekwencje podejmowanych antyzwiązkowych działań i regulacji. Przypominają, że w odniesieniu do Stanów Zjednoczonych praktyka ograniczania wpływów związków zawodowych została zapoczątkowana już pod koniec lat 40. XX w., a następnie w ramach polityki pobudzającej wolny handel i konkurencję oraz w okresie kadencji prezydenta R. Reagana. Autorzy sugerują, iż konsekwencją polityczną powyższych działań – w założeniu mających prowadzić do wzrostu ekonomicznej efektywności – jest wzrost nierówności dochodowych, dziś uznawanych za jedną z przyczyn kryzysu⁵.

Inny, również aktualny, przykład rozważany przez autorów to mająca przyspieszać wzrost gospodarczy deregulacja finansów (powiązana ze wspierającą ją rewolucją w nauce o finansach), która – jak się dziś uważa – sprzyjała podejmowaniu nadmiernego ryzyka i stała się źródłem kryzysu finansowego lat 2007-2008. Choć potencjalnie deregulacja finansów miała zwiększyć efektywność gospodarki, to wynikiem podjętych reform jest nadmierne zwiększenie się władzy politycznej sektora finansowego [Acemoglu, Robinson 2013, s.124-125].

Również w opinii laureata Nagrody Nobla z 2008 r., Paula Krugmana [2014, s. 22-23], ład instytucjonalny ukształtowany przez rząd Stanów Zjednoczonych powoduje niekorzystne skutki polityczne i ekonomiczne. Genezy owego ładu upatruje on w regulacjach, które począwszy od lat 70. XX w. zwiększały nierówności dochodowe. Krugman, komentując rozważania T. Piketty'ego, profesora Paryskiej Szkoły Ekonomii, na temat nierówności zawarte w głośnej ostatnio książce *Capital in the Twenty – First Century* [Piketty 2014], uznaje amerykański ład instytucjonalny za dysfunkcyjny z punktu widzenia perspektyw wzrostu gospodarczego i demokratycznych wartości. Potwierdza diagnozę Piketty'ego, że mający obecnie miejsce wzrost nierówności dochodów wskazuje, że utrwała się tendencja w kierunku „dziedzicznego kapitalizmu” (*patrimonial capitalism*), kontrolowanego przez rodzinne dynastie, a nie wykształcone i utalentowane jednostki. Skutki ekonomiczne i polityczne takiego porządku tłumaczy w sposób następujący: „gdy stopa zysku z kapitału znacznie przekracza stopę wzrostu gospodarki, „przeszłość pożera przyszłość”, społeczeństwo nieuchronnie zmierza ku dominacji dziedzicznego majątku”. Jak Krugman dalej uzasadnia, choć ukształtowanie opisywanego modelu społeczeństwa było spowodowane warunkami ekonomicznymi sprzyjającymi nierównościom (zmiany w technologii), to jednocześnie ów model jest wynikiem określonej polityki publicznej rządu prowadzącej do koncentracji bogactwa (poprzez obniżenie stóp podatkowych) oraz lekceważenia norm społecznych w polityce wynagrodzeń istniejącej w korporacjach.

⁵ O nierównościach dochodów w Stanach Zjednoczonych i rządowych ułatwieniach do kredytu mających te nierówności łagodzić jako przyczynach trwającego kryzysu piszą M. Belka [2013, s. 21] i A. Wojtyła [2013, s. 8].

4. Kierunki zmian w metodologii ekonomii i polityki gospodarczej

Pokryzysowe zmiany w ekonomii i polityce ekonomicznej powinny także dotyczyć metodologii [Fiedor 2013, s. 110 i n.]. B. Fiedor, odnosząc się do aktualnej dyskusji we współczesnej ekonomii, postuluje potrzebę wielowymiarowego równouprawnienia metodologicznego. Podkreśla, że podział na fakty i sądy wartościujące może być poddany krytyce już z punktu widzenia nauk społecznych, takich jak filozofia czy etyka. Znaczenie sądów wartościujących, zdaniem B. Fiedora, widoczne jest zwłaszcza przy okazji trwającego kryzysu ekonomiczno-finansowego, gdyż dotyczy próby rozstrzygnięcia pojawiającego się dylematu w sprawie przyszłego wzorca rozwoju: międzypokoleniowa sprawiedliwość *versus* szeroko ujmowany zrównoważony rozwój oraz spójność społeczna i terytorialna, a więc dotyka problemu społecznej użyteczności ekonomii. Jak uzasadnia, w gospodarowaniu raczej wyjątkowo mamy do czynienia z faktami, które są wolne od pierwiastka etycznego: religijnego, społecznego, egzystencjalnego, ideologicznego, czyli aksjologicznego. W analizowanym kontekście rozważa także problem metodologicznego indywidualizmu, stanowiącego podstawowy element paradygmatu ekonomii głównego nurtu. Zwraca uwagę, że indywidualny podmiot gospodarczy jako przedmiot badań ekonomicznych to nie tylko *homo oeconomicus*, ale też *homo labor*, *homo sustens*, a przede wszystkim *homo sapiens*. Jak pisze: „nie można zapominać, że ekonomia była i jest nauką społeczną, że przedmiotem jej badania pozostają ludzie jako jednostki gospodarujące w całej swej złożoności wynikającej z kulturowych, społecznych, czy aksjologicznych determinant i uwarunkowań gospodarowania” [Fiedor 2013, s.111]. Podkreśla, że choć metodologiczny indywidualizm jest podstawowym założeniem i elementem tożsamości metodologicznej ekonomii jako dyscypliny, to nie można traktować tego założenia w sposób doktrynerski [2013, s.112]. Należy poszukiwać pozaekonomicznych determinant zachowań mikroekonomicznych, co czyni nurt behawioralny (którego genezy należy upatrywać już w *Teorii uczuć moralnych* A. Smitha) oraz ekonomia złożoności. Dla uzyskania wiedzy o rzeczywistych, a nie przyjmowanych apriorycznie, uwarunkowaniach i wzorach tych zachowań wartość poznawczą ma zatem także holizm poznawczy. W wyniku opisanych przewartościowań, tj. równoważności sądów empirycznych i sądów wartościujących, nurtu pozytywnego i nurtu normatywnego, zmniejszeniu ulegną różnice między teorią ekonomii i polityką gospodarczą [Fiedor 2013, s. 113,114].

5. Zakończenie

W obliczu aktualnych wyzwań gospodarczych, a przede wszystkim wobec potrzeby przewyciężenia kryzysu gospodarczego, współczesna debata ekonomiczna wykazała celowość reorientacji ekonomii głównego nurtu oraz sformułowania nowych

aksjologicznych, doktrynalnych i metodologicznych podstaw polityki gospodarczej. Powyższe przemiany wiążą się z szerszym wykorzystaniem nurtu instytucjonalnego i ujęć holistycznych w analizie ekonomicznej.

Ścisłe powiązania między władzą gospodarczą i władzą polityczną, zależność przebiegu procesów gospodarczych od zjawisk politycznych, a zwłaszcza funkcjonowania państwa, wskazują na potrzebę badania polityki gospodarczej przy uwzględnianiu ram analitycznych ekonomii politycznej.

Literatura

- Acemoglu D., Robinson J.A., *Ekonomia kontra polityka: niebezpieczne rady w kwestiach polityki ekonomicznej*, „Gospodarka Narodowa” 2013, nr 11-12, tytuł oryginalny: *Economics versus Politics: Pitfalls of Policy Advice*, „Journal of Economic Perspectives” 2013, nr 20 (tłumaczenie: M. Sor-dyl).
- Alesina A., Perotti R., *The Political Economy of Budget Deficits*, „IMF Staff Papers”, 1995, March.
- Belka M., *Dlaczego tylko odkrywać? Lekcje z obecnego kryzysu dla ekonomii i polityki gospodarczej*, [w:] *Ekonomia dla przyszłości. Odkrywać naturę i przyczyny zjawisk gospodarczych. Sesja plenarna: Fundamentalne problemy w teorii i praktyce gospodarczej*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, Warszawa 2013.
- Blaug M., *Metodologia ekonomii*, PWN, Warszawa 1995.
- Brzeziński M., Gorynia M., Hockuba Z., *Ekonomia a inne nauki społeczne na początku XXI w. Między imperializmem a kooperacją*, „Ekonomista” 2008, nr 3.
- Davis J., *The Turn in Economics: Neoclassical Dominance to Mainstream Pluralism?*, „Journal of Institutional Economics”, 2006, vol. 2 (1).
- Fiedor B., *Uwagi o potrzebie równowagi metodologicznej w ekonomii*, „Studia Ekonomiczne” 2013, nr 1.
- Filipowicz L., Opawski K., *Teoria wyboru publicznego: wybrane koncepcje badawcze*, „Ekonomista” 1992, nr 3.
- Galbraith J.K., *The Anatomy of Power*, Hamish Hamilton, Ltd., London 1984.
- Godłów-Legiędź J., *Transformacja ustrojowa z perspektywy nowej ekonomii instytucjonalnej*, „Ekonomista” 2005, nr 2.
- Hausner J., *Globalny kryzys: potrzeba nowej polityki gospodarczej?* [w:] *Ekonomia dla przyszłości. Odkrywać naturę i przyczyny zjawisk gospodarczych. Sesja plenarna: Fundamentalne problemy w teorii i praktyce gospodarczej*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, Warszawa 2013.
- Heilbroner R., *Ponad ekonomią*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1985.
- Kochanowicz J., Marody M., *Instytucje mają znaczenie*, „Dialog. Pismo Dialogu Społecznego” 2010, nr 3.
- Kostro K., *Zagadnienia kulturowe w ekonomii*, „Gospodarka Narodowa” 2009, nr 3.
- Kleer J., *Przyszłość sektora publicznego*, [w:] *Co ekonomiści myślą o przyszłości*, red. J. Kleer, E. Mączyńska, A. Wierzbicki, PTE, Warszawa 2009.
- Krugman P., *Rentierzy rządzą i niszczą świat*, „Gazeta Wyborcza” 26-27 kwietnia 2014, s. 22-23.
- Landes D.S.C., *Bogactwo i nędza narodów. Dlaczego jedni są tak bogaci, a inni tak ubodzy*, Wydawnictwo Literackie Muza SA, Warszawa 2007.
- Lissowska M., *Instytucjonalne wymiary procesu transformacji*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2004.

- Mackiewicz M., *Przyczyny deficytu finansów publicznych w świetle nowej ekonomii politycznej*, „Gospodarka Narodowa” 2006, nr 3.
- Madej Z., *Paradygmaty i główny nurt w ekonomii*, „Ekonomista” 2011, nr 2.
- Matysiak A., *Paradygmat ekonomii instytucjonalnej*, [w:] *Dokonania współczesnej myśli ekonomicznej. Ekonomia instytucjonalna – teoria i praktyka*, red. U. Zagóra-Jonszta, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2006.
- North D.C., Wallis J.J., Weingast B.R., *Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*, Cambridge University Press, Cambridge 2009.
- Piketty T., *Capital in the Twenty – First Century*, Harvard University Press, April 2014.
- Przesławska G., *Konstytucyjne ograniczenia działań politycznych w sferze finansów publicznych w koncepcji Jamesa M. Buchanana*, „Polityka Gospodarcza” nr 13, Oficyna Wydawnicza – Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2006.
- Rodrik D., *Jedna ekonomia, wiele recept. Globalizacja, instytucje i wzrost gospodarczy*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2011.
- Snowdon B., Vane H.R., *Rozmowy z wybitnymi ekonomistami*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2003.
- Veblen T., *Teoria klasy próżniaczej*, Wydawnictwo Literackie MUZA, Warszawa 1998.
- Wilkin J., *Teoria wyboru publicznego – homo oeconomicus w sferze polityki*, [w:] *Teoria wyboru publicznego. Wstęp do ekonomicznej analizy polityki i funkcjonowania sfery publicznej*, red. J. Wilkin, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.
- Wojtyna A., *Kontrowersje wokół charakteru ożywienia po kryzysie finansowym i recesji*, „Gospodarka Narodowa” 2013, nr 11-12.
- Ząbkowicz A., *Polityka gospodarcza a polityka i ekonomia*, [w:] *Polityka gospodarcza. Teoria i realia*, red. J. Stacewicz, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2008.
- Ząbkowicz A., *Funkcjonowanie korporacji i analizy ekonomiczne*, „Ekonomista” 2009, nr 4.

INSTITUTIONAL ASPECTS IN CONTEMPORARY ECONOMIC DEBATE

Summary: In the discussion on causes of the current crisis and the recommended changes in economic theory and policy caused by it, the opinions are presented on the necessity to more widely recognize the body of work of institutional economics and, specifically, political economy as well as new economic history in theoretical research. The article constitutes a synthetic characterization of the state of theoretical research in the aforementioned area. A conducted analysis and chosen empirical examples described in literature of the subject confirm the significance of institutional, i.e. cultural, historical and political conditions in explaining the occurrences and behaviours taking place in the complex economic reality. The occurrences mentioned above are simultaneously an instance of supplementation and enrichment of both the mainstream economics and the foundations of economic policy, the widening of their research subject and the applied methodology.

Keywords: economic crisis, contemporary economic debate, revision of economic theory and policy, institutional economics.